

НАПИСАННЯ ПЕРЕКАЗУ ЯК ЗАСІБ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Статтю присвячено актуальній проблемі використання літературного матеріалу на уроках розвитку зв'язного мовлення. У роботі проаналізовано набутий досвід вирішення проблеми й аргументовано перспективні шляхи його використання на уроках мови.

Шкільна програма з української мови чільну роль відводить написанню переказів і творів. Переказ як вид роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів сприяє:

- засвоєнню учнями поняття тексту як продукту (результату) мовленнєвої діяльності;
- усвідомленню понять про стилі й типи мовлення;
- збагаченню мовного запасу школярів (лексикою, фразеологізмами, граматичними формами, синтаксичними конструкціями, текстами різних типів і стилів мовлення);
- формуванню навичок лінгвістичного аналізу тексту;
- естетичному розвитку школярів, вихованню їхніх моральних якостей, формуванню світосприйняття й світобачення [1].

Таким чином, переказ – це вид творчої роботи, в основі якого лежить відтворення змісту висловлювання, створення власного тексту на основі первинного. Письмовий переказ вимагає від учнів, крім мовленнєвих умінь, орфографічних і пунктуаційних навичок. До комплексних умінь, пов'язаних з переказом, належать:

- уміння слухати й розуміти текст, усвідомлюючи тему та основну думку, логіку викладу, провідний тип, стиль мовлення, особливості авторського стилю;
- запам'ятовувати конкретні факти, послідовність викладу матеріалу;
- усвідомлювати зміст мікротем, особливості індивідуального стилю автора (в тому випадку, якщо пропонується текст публіцистичного стилю);
- відтворювати почуте в переказі (з урахуванням виду переказу – докладного, стислого, вибіркового – та особливостей типу й стилю мовлення);
- оформляти текст у вигляді автономного висловлювання;
- вдосконалювати переказ відповідно до завдання первинного тексту, теми, основної думки, типу й стилю мовлення [2].

Важливу роль у написанні переказу відіграє вміння читати та відтворювати прочитаний матеріал. Як підкреслює ряд науковців (М. Баранов, Н. Іпполітова, Т. Ладиженська, Г. Шелехова та ін.), у написанні переказу значне місце відводиться вмінню читати й аналізувати готовий текст. Серед умінь, що цьому сприяють, варто виділити: уміння зосереджувати увагу на певних питаннях змісту; уміння передбачити під час сприймання тексту те, про що йтиметься далі; уміння визначати ключові слова; уміння відділяти головну інформацію від другорядної; уміння виділяти зайву інформацію, зайві деталі в прочитаному; уміння ставити запитання в процесі сприймання тексту; уміння визначати логіку, структуру друкovanого тексту; уміння робити висновки та формулювати їх своїми словами; уміння критично оцінювати одержану інформацію, реагувати на неї та використовувати в життєво необхідних ситуаціях тощо.

Однак повною мірою реалізувати перераховані вміння можливо на якісному літературному матеріалі. Тому вчителю-словеснику особливу увагу слід звернути на міжпредметну інтеграцію. Як відомо, під цим поняттям розуміють створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених навчальних предметів, видів діяльності. Видами міжпредметної інтеграції вважають повну (поєднання в одному курсі різних навчальних предметів) і часткову (поєднання в одній темі матеріалу з різних предметів); інтеграцію за змістом (залучення матеріалу з інших предметів) і способами пізнавальної діяльності (мислення, мовлення, спостереження над мовним матеріалом). Інтегроване навчання в сучасній школі практикують давно, залежно від вікових та індивідуальних можливостей учнів, характеру навчального матеріалу. Написання переказів є саме таким благодатним матеріалом для проведення мовно-літературної міжпредметної інтеграції. Аналіз літературних творів на уроках розвитку зв'язного мовлення сприяє збільшенню лексичного запасу учнів, формуванню умінь визначати тип і стиль мовлення, лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості кожного тексту.

Наприклад, у дев'ятому класі вивченню "Чорної ради" П.Куліша сприятиме аналіз уривка з цього твору, в якому особливу увагу слід звернути на характер лексики, синтаксичні конструкції літературного матеріалу. Формуванню мовленнєвих умінь сприятиме звернення уваги на тип і вид тексту (розповідь з елементами опису) через постановку запитань. Наводимо зразок такого переказу:

Весело й тяжко згадувати нам тебе, старий наш діду Києве! Бо й велика слава не раз тебе осіяла. І великії злигодні з усіх боків збирались... Скільки-но князів, лицарства і гетьманів добуло, воюючи за тебе, слави; скільки-то на твоїх улицях, на тих старосвітських стогнах, на валах і церковних цвинтарях пролито крові християнської! Уже про тих Олегів, про тих Святославів, про тії ясири половецькії нічого й згадувати. Ту славу, тії злигодні вибила нам із голови безбожна татарва, як уломився Батий у твої Золоті ворота. Буде з нас і недавніх споминок про твою руїну.

Ще ж от і дванадцяти літ не налічив Шрам, як у той нещасливий Берестецький рік прийшов до Києва Радзівіл із литвинами, усе попалив і пограбував, а міщани, сівши на байдаки, мусли до Переяслава втікати.

Та люта пожежа ще не зовсім загладилась: куди не кинь оком, усюди виден був по їй прослідок. На комо-рах, на станях, на огорожах, поміж свіжим деревом чорніють колодки, а інде гарний колись сад стоїть пустирем незагороджений; на спустошало-му дворищі стирчать тільки печі да ворота; а де чи діловання, чи щит над ворітьми, чи яка хоромина, то все нове, ще й дерево не посиніло.

Смутно було дивитись Шрамові на тії признаки пожежі. Тільки й краси було в Києві, що церкви Божі, да городи з червоними маками, да ще тії гори крутоярі, з зеленими покотами.

Тоді ще трохи не весь Київ містився на Подолі; Печерського не було зовсім, а Старий, або Верхній, город після Хмельниччини безлюдював. Де-не-де стояли по Подолу кам'яниці; а то все було дерев'яне: і стіни з баштами круг Подолу, і замок на горі Киселівці. Улиці були узенькі, плутались то сюди, то туди; а інде замість улиці майдан, і ніхто його не забудовує, і нічого на йому нема, тільки гуси пасуться.

П. Куліш, "Чорна рада"

Аналогічний підхід можна застосувати й у процесі вивчення інших літературних творів дев'ятикласниками. Наприклад, учителю-літератору під час аналізу повісті "Кайдашева сім'я" І. Нечуя-Левицького допоможе попереднє написання переказу з описом зовнішності однієї з героїнь твору – Мелашки, а характер запитань щодо аналізу уривка з "Роксолани" П. Загребельного з наступним його переказом (восьмий клас) допоможе уявити історичну картину описаних у творі подій.

З жита ніби виплила молода дівчина з сапою в руках. Лаврін задивився на неї й покинув запрягати другого вола. Дівчина прийшла до Росі, стала на плисківатому камені й почала мити ноги. Лаврін знехотя задивився на її чорні брови.

Дівчина перейшла через греблю, ступила на місток на лотоках, сперлась на поренчата й задивилась не так на воду, як на свою вроду. До неї з води виглянуло її лице, свіже, як ягода, з чорними бровами. Дівчина милувалась собою та червоним намистом на шії.

Лаврін стояв під вербою недалечко од дівчини й дивився на неї. Сонце грало на червоному намисті, на рум'яних щоках. Дівчина була невелика на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина, довгообраза, повновида, з тонким носиком. Щоки червоніли, як червонобокі яблучка, губи були повні та червоні, як калина. На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі чорні брови, густі-прегусті, як шовк.

Лаврін дивився на дівчину, як вона спустила на щоки довгі чорні вії, як вона потім повернулась боком, дивилась на воду, на скелі, як блищав її чистий, рівний лоб.

"Ой, гарна ж дівчина, як рай, мов червона рожа, повита барвінком!" – подумав Лаврін, запрягаючи другого вола.

Дівчина засміялась і блиснула всіма білими зубами проти сонця, ніби двома низками перлів. Вона кинула очима на Лавріна, задивилась на його й засоромилась, потім знялася з місця, шугнула зозулею повз Лавріна, блиснула на його карими очима і повернула на шлях.

Лаврін почувив, що вона ніби освітила всю його душу, освітила густу тінь під вербою, неначе сонцем, і побігла на гірку зіркою.

І. Нечуй-Левицький, "Кайдашева сім'я"

Минуло літо. Непомітно прийшла осінь з рвучкими північними вітрами і надокучливою мжичкою. Море стало суворе, непривітне. З його поверхні зникла приємна голубизна, що милувала око, – натомість дедалі частіше схоплювалися високі буруни, і важкі бризки залітали на нижню палубу до гребців.

Невільникам дали старі діряві каптани та бешмети. Але вони не рятували від холоду й пронизливого сирого туману. Люди мерзли, клякнули. На багатьох напав задушливий кашель, і веслярі безперервно бухикали – аж надривалися.

"Чорний дракон", як і інші турецькі військові кораблі, все літо й осінь снував між Стамбулом і фортецями в гирлах Дніпра, Дністра та Дунаю. Туреччина вела велику війну проти Росії та України під Чигирином, і стотисячне військо великого візира Ібрагіма-паші потребувало багато боєприпасів та харчів. Усе це перекидалося переважно морем – силою невільницьких рук.

Назад везли поранених, награвоване на Україні багатство та ясир – живий товар.

З кінця літа, коли Ібрагім-паша зазнав поразки, "Чорний дракон" перевозив недобиті війська в Болгарію, на зимові квартири.

Невільникам не було перепочинку. Капудан-ага Семестаф, бажаючи вислужитись, хотів кожну ходку зробити швидше, ніж інші кораблі, тому вимагав від наглядачів пильно слідкувати за веслярами.

Абдурахман казився, як пес. Здавалося, в цю людину вселився шайтан. Він бігав по помосту, вивергаючи цілий потік прокльонів і лайок, нещадно б'ючи кожного, хто хоч на мить зменшував зусилля або озивався до сусіда словом. Спочатку основним його знаряддям був гарапник. Та він вирішив, що цього не досить, і обзавівся таволгою й терном. Пов'язане в тугі пучки пруття рожевої таволги і цупкого терну, всіяне міцними і гострими, як голки, колючками, висіло на стіні в його комірчині. Рожева таволга, що покривала густими заростями схили ярів та балок і милувала око своїм приємним кольором, стала для невільників найжахливішою карою. Замашні різкі колючками рвали тіло, дістаючи до нього навіть крізь цупкий зимовий одяг.

П. Загребельний, "Роксолана"

Застосування інтерактивного навчання на уроках словесності виправдане з методичної точки зору. Використання літературного матеріалу для текстів переказів, диктантів, різних видів завдань сприятиме формуванню міцних мовленнєвих навичок, допоможе навчитися аналізувати класичні тексти, знаходити нюанси, що сприяють виявленню індивідуального стилю письменника. Уроки розвитку зв'язного мовлення сприяють активізації пізнавальної діяльності, що допоможе кращому засвоєнню літературного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Донченко Т. Як готувати учнів до переказу // Українська мова і література в школі. - 2001. - № 2. - С. 3 - 6.
2. Шелехова Г. Формування вмінь читати на уроках української мови // Українська мова і література в школі. - 2001. - № 6. - С. 4 - 8.
3. Баранов М., Ладыженская Т., Ипполитова Н. и др. Методика преподавания русского языка. - М.: Просвещение, 1990. - 360 с.
4. Біляєв О. Інтегровані уроки рідної мови // Дивослово. - 2003. - № 5. - С. 36 - 38.
5. Пентиліук М. Міжпредметні зв'язки на уроках мови // Українська мова і література в школі. - 1987. - № 5.
6. Потапенко О.І. Міжпредметні зв'язки і розвиток мовлення учнів // Українська мова і література в школі. - 1979. - № 7.
7. Хрестоматія з української літератури для учнів 8-9 класів середніх загальноосвітніх шкіл / Упор. Левчик Н.В., Камінчик О.А.. - К., 2000.

Матеріал надійшов до редакції 11.03.2005 р.

Шевцова Л.С. Написание изложения как средство межпредметной интеграции.

Статья посвящена актуальной проблеме использования литературного материала на уроках развития связной речи. В работе проанализировано опыт решения проблемы и аргументировано перспективные пути его использования на уроках языка.

Shevtsova L.S. Writing a Rendering as a Means of Intersubject Integration.

The article focuses on the topical problem of literary material employment for developing coherent speech. The author analyses the experience gained in solving the problem and substantiates some prospects of its employment at language lessons.